

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

W. Ruberg, *Conventionele correspondentie. Briefcultuur van de Nederlandse elite, 1770-1850* (Dissertatie Leiden 2005; Nijmegen: Vantilt, 2005, 297 blz., € 22,50, ISBN 90 77503 42 0).

De amoreuze jongeman die aan zijn geliefde schrijft: 'In een woord gy zijt een lieve poetel!' De student die met veel bravoure aan zijn jongere broer bericht dat men moet oppassen 'braaf verneukt te worden.' Het jongetje dat op kostschool heimwee heeft en in zijn paasbeste, pas verworven Engels schrijft: 'Oh how I should like to come and stay with you my moesie!' Het zijn slechts enkele van de correspondenten die voorbijkomen in deze handeseditie van een Leidse dissertatie. Door hen te introduceren, demonstreert de historica Willemijn Ruberg weer eens dat er winst te behalen valt met het gebruik van egodocumenten. Ze tonen soms kanten van de auteurs die elders onderbelicht blijven. Egodocumenten zoals brieven zijn persoonlijker dan 'officiële stukken.' Tegelijkertijd (en dat vormt in feite een centrale stelling die de schrijfster al in de titel van *Conventionele correspondentie* uitdraagt) is ook correspondentie nooit zonder meer en ongefilterd te gebruiken als bron van informatie over het 'ik' of de persoonlijkheid.

Ruberg concentreert zich in dit boek over de Nederlandse correspondentiecultuur op de periode 1770-1850. De auteur heeft zo'n 2.300 manuscriptbrieven uit deze periode geanalyseerd. Ze werden geschreven door de leden van vijf families uit de Nederlandse elite, een begrip waar Ruberg zowel adel als hogere burgerij onder vat. Binnen de beperkte mogelijkheden heeft ze gestreefd naar een zekere spreiding: een protestantse adellijke familie, een paar protestantse families uit de hogere burgerij en één katholieke. De keuze voor de elite is begrijpelijk — hier werd simpelweg het meest geschreven en is het meest bewaard gebleven. Zoals te verwachten meldt de auteur dan echter op een gegeven moment dat ook onderzoek naar briefcultuur van de lagere klassen de moeite waard zou zijn. Overigens neem je bij dat getal van 2.300 manuscriptbrieven in gedachten de pet af voor Ruberg. Dit temeer daar uit de bijgevoegde cijferstaatjes onder andere blijkt dat 23% van de brieven geheel of gedeeltelijk in andere talen dan het Nederlands is opgesteld, waarbij met name natuurlijk het Frans (20%) en het Latijn (2%) eruit springen.

Een belangrijk punt voor Ruberg is de idee dat brieven een middel tot socialisering of disciplineren vormen. Arianne Baggerman en Rudolf Dekker lieten in hun publicaties over het dagboek van Otto van Eck (bijvoorbeeld *Kind van de toekomst*) zien dat in dit dagboek een spanningsveld bestaat tussen de spontane uiting en de door de ouders gevoerde regie. Op soortgelijke wijze toont Ruberg dat correspondenten elkaar vaak expliciet of impliciet allerlei handelingsvoorschriften, rolpatronen, normen en waarden aanreiken. Daaronder de normen die betrekking hebben op de juiste correspondentiepraktijk zelf, en één van die normen is dat een brief 'natuurlijk' moet zijn. De vraag hoeveel gedwongenheid dat 'natuurlijke' moet of mag hebben, komt in het boek herhaaldelijk terug. Daarnaast benadrukt de auteur de 'performativiteit' van taalgebruik: taal geeft niet slechts een werkelijkheid weer, maar brengt die ten dele zelf tot stand. Zo kunnen brieven soms een zeer belangrijke rol spelen bij het totstandkomen van een relatie die in een

huwelijk zal uitmonden, of bij het bepalen van de manier waarop man en vrouw tijdens dat huwelijk met elkaar zullen omgaan.

Voor haar onderzoek naar deze kernthema's maakt Ruberg niet alleen gebruik van genoemd brievenkorpus, maar ook van adviesliteratuur over het briefschrijven, tijdschriftartikelen over ditzelfde onderwerp, en enkele contemporaine romans. De adviesliteratuur geeft haar aanleiding tot aanvullende vragen naar de concrete 'toe-eigening' van dat soort literatuur in de praktijk. Verder beziet ze onder meer de aloude vraag naar de 'opkomst van het individu', een vraag die de *raison d'être* van veel onderzoek naar egodocumenten vormt, maar die hier gelukkig niet het hele boek beheerst.

In vijf helder geschreven hoofdstukken (Brieftheorie, Dagelijkse correspondentie, Kinderbrieven, Adolescentenbrieven en Gelegenheidsbrieven) gaat Ruberg haar onderzoeksmateriaal voortvarend te lijf. Ik vond het prettig weer eens een echte studie te lezen: geen ongestructureerde archiefdoos vol feitjes zonder verband, maar ook geen narratief geneuzel met slechts hier en daar een feitelijk gegeven. Ruberg stelt vragen, geeft onderbouwde antwoorden en nuanceert of relativeert die antwoorden zelf adequaat. Meer feitelijk van aard zijn met name het hoofdstuk over dagelijkse correspondentie en dat over gelegenheidsbrieven. In het eerstgenoemde hoofdstuk verwerkt Ruberg bijvoorbeeld tal van gegevens over de schrijfp praktijk: welke materiële voorwaarden, zoals bureau, papier, inkt en pennen, waren nodig? Welke immateriële voorwaarden, zoals schrijfvaardigheid en vrije tijd? Wat waren de juiste aanspreekvormen? Welke thema's waren aanbevelenswaardig of juist taboe? Hier doet dit boek vaak denken aan de recente dissertatie van Jeroen Blaak (*Geletterde levens*), die tot in detail belichtte waar en hoe mensen in de vroegmoderne periode lasen en schreven. Samen laten de twee dissertaties de contouren zien van een 'Lezen en schrijven in Nederland door de eeuwen heen.'

Het hoofdstuk over gelegenheidsbrieven bevat onder meer een zeer interessante uiteenzetting over het onderscheid tussen mensen aan wie men bij geboorte, trouwen of overlijden een geschreven aankondiging, een gedrukte aankondiging met invulruimte voor handgeschreven toevoegingen, dan wel een geheel gedrukte aankondiging diende te zenden. De hoofdstukken over kinderbrieven en adolescentenbrieven geven tal van lezenswaardige observaties, met name waar het gaat om de eerder genoemde kernvragen van socialisatie en performativiteit. Voor het eerste hoofdstuk, dat over brieftheorie, geldt in beginsel hetzelfde, maar hier lijkt de auteur zich het minst te hebben thuis gevoeld in de materie. Ten eerste is de relatie met het onderzochte corpus van meet af aan enigszins dubieus, omdat Ruberg zelf het feit signaleert dat adviesboeken over correspondentie juist door de elite waarschijnlijk niet of nauwelijks werden gebruikt. Bovendien blijft het problematische begrip 'natuurlijkheid' wat schimmig. Volkomen terecht wijst Ruberg op het bestaan van twee min of meer tegengestelde betekenisvelden: enerzijds 'gepast' of 'in overeenstemming met het algemeen geldende', anderzijds meer 'spontaan', 'ongedwongen' enzovoort. Iets dergelijks geldt trouwens ook voor het beroemde '*Le stile c'est l'homme*' van Buffon. In beide gevallen meent Ruberg te zien dat de meer 'losse' betekenis van het begrip tegen het einde van de periode begint te overheersen. Ze komt hier echter niet helemaal uit. Dit ook al doordat ze in een onbewaakt moment de fatale term 'romantisch' introduceert, waarmee ze zich een hele warwinkel van literatuurhistorische begripsvervaaging op de hals haalt.

Maar dit is slechts een kleine kanttekening. Deze dissertatie is rijk aan interessante gegevens en goed beargumenteerde overwegingen. Een aanwinst, kortom.

Gert-Jan Johannes

G. Teitler, A. M. C. van Dissel, J. N. F. M. à Campo, *Zeeroof en zeeroofbestrijding in de Indische archipel (19de eeuw)* (Bijdragen tot de Nederlandse marinegeschiedenis XV; Amsterdam: De Bataafsche leeuw, 's-Gravenhage: Instituut voor maritieme historie, 2005, 351 blz., € 42,50, ISBN 90 6707 596 5).

Zeeroof is een hedendaags fenomeen met een lange geschiedenis. Alweer, in feite nog steeds, worden bijna dagelijks (koopvaardij)schepen op zee aangevallen. Vooral in Zuidoost-Azië is dit actueel. Bekijken we het verschijnsel roof op, of vanaf zee door de eeuwen heen, dan zijn er twee aspecten die constant terugkeren. Ten eerste hebben de woorden zeeroof en zeerover een veroordelend karakter: vooral door de slachtoffers en/of bestrijders worden deze begrippen opgevat als een morele veroordeling of afkeuring. Bij het bestuderen van zeeroof is de plaats dan ook een belangrijk element. Wat voor de één heldendaad is, kan voor een ander een misdaad zijn. Ten tweede komt het verschijnsel vooral daar voor waar de politieke macht zwak is: in de periferie. Daar waar de staatsmacht relatief zwak is, duikt zeeroof op. Beide elementen speelden ook in de Indische archipel.

Het boek *Zeeroof en zeeroofbestrijding in de Indische archipel (19de eeuw)* is vooral het geesteskind van Ger Teitler geweest. Hij heeft dan ook vijf van de zeven hoofdstukken geschreven. Ter inleiding schetst Teitler enkele economische, juridische, sociaal-culturele en politieke aspecten van zeeroof. Het is een beschouwing waar verleden en heden samenkomen. Jammer dat een bronvermelding hier ontbreekt.

Het hoofdstuk van Joep à Campo gaat over bestuurlijke beeldvorming en beleid en behandelt de visie van het koloniale bestuur op zeeroof in de Indische archipel. De bestuurlijke rapportages zijn hiervoor de belangrijkste bron. Hier wordt duidelijk hoe zeeroof functioneerde als facet van de Indische samenlevingen, en zich onder druk van de bestrijding steeds aanpaste. De afschaffing van slavernij tekende uiteindelijk het doodvonnis van de zeeroof. Voor het gouvernement droeg de zeeroofbestrijding bij aan de legitimering van de koloniale staat.

Anita van Dissel behandelt de operationele inzet van de zeemacht tegen zeerovers. Oorlogsschepen dienden de handel te beschermen en bestuurlijke stabiliteit te waarborgen. De zeerovers werden op zee bestreden, de zeeroversnesten op de kust vernietigd en de zeeroversvaartuigen preventief uit de koloniale wateren geweerd. Onderwerpen als de inzet van de zeemacht, de organisatie, de omvang en samenstelling van het materieel en personeel in de Indische archipel in het kader van zeeroofbestrijding komen aan bod.

In twee aparte hoofdstukken schetst Teitler het juridische kader. Bij de bestrijding ontbraken lange tijd strafrechtelijke bepalingen betreffende zeeroof. Zowel Nederlandse als Indische instanties vulden deze leemtes door recht te doen aan de bijzondere vormen waarin zeeroof zich in de Indische wateren voordeed. Omgekeerd speelde het prijs- en

Maar dit is slechts een kleine kanttekening. Deze dissertatie is rijk aan interessante gegevens en goed beargumenteerde overwegingen. Een aanwinst, kortom.

Gert-Jan Johannes

G. Teitler, A. M. C. van Dissel, J. N. F. M. à Campo, *Zeeroof en zeeroofbestrijding in de Indische archipel (19de eeuw)* (Bijdragen tot de Nederlandse marinegeschiedenis XV; Amsterdam: De Bataafsche leeuw, 's-Gravenhage: Instituut voor maritieme historie, 2005, 351 blz., € 42,50, ISBN 90 6707 596 5).

Zeeroof is een hedendaags fenomeen met een lange geschiedenis. Alweer, in feite nog steeds, worden bijna dagelijks (koopvaardij)schepen op zee aangevallen. Vooral in Zuidoost-Azië is dit actueel. Bekijken we het verschijnsel roof op, of vanaf zee door de eeuwen heen, dan zijn er twee aspecten die constant terugkeren. Ten eerste hebben de woorden zeeroof en zeerover een veroordelend karakter: vooral door de slachtoffers en/of bestrijders worden deze begrippen opgevat als een morele veroordeling of afkeuring. Bij het bestuderen van zeeroof is de plaats dan ook een belangrijk element. Wat voor de één heldendaad is, kan voor een ander een misdaad zijn. Ten tweede komt het verschijnsel vooral daar voor waar de politieke macht zwak is: in de periferie. Daar waar de staatsmacht relatief zwak is, duikt zeeroof op. Beide elementen speelden ook in de Indische archipel.

Het boek *Zeeroof en zeeroofbestrijding in de Indische archipel (19de eeuw)* is vooral het geesteskind van Ger Teitler geweest. Hij heeft dan ook vijf van de zeven hoofdstukken geschreven. Ter inleiding schetst Teitler enkele economische, juridische, sociaal-culturele en politieke aspecten van zeeroof. Het is een beschouwing waar verleden en heden samenkomen. Jammer dat een bronvermelding hier ontbreekt.

Het hoofdstuk van Joep à Campo gaat over bestuurlijke beeldvorming en beleid en behandelt de visie van het koloniale bestuur op zeeroof in de Indische archipel. De bestuurlijke rapportages zijn hiervoor de belangrijkste bron. Hier wordt duidelijk hoe zeeroof functioneerde als facet van de Indische samenlevingen, en zich onder druk van de bestrijding steeds aanpaste. De afschaffing van slavernij tekende uiteindelijk het doodvonnis van de zeeroof. Voor het gouvernement droeg de zeeroofbestrijding bij aan de legitimering van de koloniale staat.

Anita van Dissel behandelt de operationele inzet van de zeemacht tegen zeerovers. Oorlogsschepen dienden de handel te beschermen en bestuurlijke stabiliteit te waarborgen. De zeerovers werden op zee bestreden, de zeeroversneden op de kust vernietigd en de zeeroversvaartuigen preventief uit de koloniale wateren geweerd. Onderwerpen als de inzet van de zeemacht, de organisatie, de omvang en samenstelling van het materieel en personeel in de Indische archipel in het kader van zeeroofbestrijding komen aan bod.

In twee aparte hoofdstukken schetst Teitler het juridische kader. Bij de bestrijding ontbraken lange tijd strafrechtelijke bepalingen betreffende zeeroof. Zowel Nederlandse als Indische instanties vulden deze leemtes door recht te doen aan de bijzondere vormen waarin zeeroof zich in de Indische wateren voordeed. Omgekeerd speelde het prijs- en